

FIGLER ANDRÁS LEGFONTOSABB TERVEI A RAJZOK TÜKRÉBEN

THE MOST IMPORTANT PLANS OF ANDRÁS FIGLER IN THE LIGHT OF DRAWINGS*

ILON Gábor

független kutató

H-9662 Mesterháza, Kossuth utca 2.

E-mail: ilon.gabor56@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5964-7189

Abstract

I employed István Ughy, a painter who had emigrated from Transylvania, as a draftsman from the beginning of 1990 during my time as director of the Pápa Museum. In 1991, I managed to introduce him and András Figler to each other. At the beginning of November 2025 Ughy, having learned about the preparation of this volume, handed me over the drawings he had made for András Figler but which had remained with him for a decade and a half. From these we can learn about the basic trajectories of the scientific work by our friend who died in 2010: the Copper and the Bronze Ages.

In the first half of my study, I follow Figler's publication work (Figler 1994, 1996, Virág – Figler 2007) by describing the changes in Ughy's drawing style. In the meantime, I provide proof that, for example, the published finds from the pit that contained the Pálmajor clay horn from Mosonszentmiklós were also drawn by Ughy. Unfortunately, this is not acknowledged in the recent publication of this significant Early Copper Age object (Bánffy – Egrý 2021).

*By comparing the drawings of the Late Copper Age idol found among the recently obtained illustrations and those of the clay figurine preserved digitally on one of András Figler's laptops, it was possible to link the radiocarbon dates (deb-2211: Figler et. al. 1997. Tab. 2) of three idols (**Fig. 1, 6–8**) to pit no. 9/168. This makes it possible to identify all the idol phenomena reported here, the retrieval of relevant finds, as well as their more precise dating and description.*

*Finally, I am also publishing some of the copies of images from the Gáta-Wieselburg monograph that was left with Ughy in András Figler's heritage office in Szombathely. This was a work planned by András that I have also seen. The objects selected here include the mold from grave "B" of the three graves in the Pusztasomorja cemetery, as well as a vessel each from graves 11 and 14 (**Figs. 2–3**).*

KEYWORDS: DRAWING STYLE, IDOL, LATE COPPER AGE, BOLERÁZ PHASE, GÁTA-WIESELBURG CULTURE, KISALFÖLD (LITTLE HUNGARIAN PLAIN)

KULCSSZAVAK: RAJZSTÍLUS, IDOL, KÉSŐ RÉZKOR, BOLERÁZ FÁZIS, GÁTA-WIESELBURG KULTÚRA, KISALFÖLD

Ughy István (1938. júl. 25. Székelykeresztúr) a pápai múzeum tárgyraajzolója volt, amikor e sorok szerzője a Helytörténeti, majd új nevén a Gróf Esterházy Károly Kastély- és Tájmúzeumot 1985 és 1995 között igazgatóként vezette.

Megismerkedésünk 1990 elején történt. A szobámba lépését követően bemutatkoztunk egymásnak. Majd azonnal a tárgyra tért: munkát keres. Én pedig rögtön közöltem Vele: fel van véve.

* ILON Gábor (2026): Figler András legfontosabb tervei a rajzok tükrében / The most important plans of András Figler in the light of drawings. In: ILON, G. (szerk./ed.), *, „Elég volt a fecsegésből!”* In memoriam Figler András (1956–2010). Savaria University Press, Szombathely, 121–128.

Láttam az arcán az elképedéssel vegyes örömet. Kérdezte miért? Felálltam, bementem a szobámból nyíló, az intézmény könyvtárát is rejtő nagy terembe és kihoztam a Benkő Elekkel közösen jegyzett könyvüket (Benkő – Ughy 1984). Leült és talán egy órán át beszélgettünk... Elmondta röviden az életrajzát, áttelepülésüket feleségével és két fiával, vázolta terveiket. Amúgy a kolozsvári Festészeti Akadémián tanult és végzett (1958–1963), majd tanár és Székelykeresztúron muzeológus 1986-ig (Ughy 2015. 11). Talán egy hónappal később már a könyvtárban, az íróasztalomtól 5–6 méterre, egy számára kialakított munkahelye volt.

Közben Figler András barátom és kollégám már javában tevékenykedett a M1-es autópálya nyomvonala megelőző feltárásán. Magam is jártam nála Ikrény határában az 546. számú tripódnál, ami ma Győr–Szabadrét-domb néven ismert a nemzetközi régészeti kutatásban. Néha egy-egy napot bontani segített, tanultam Tőle és tanítottam az embereit. Az egyik alkalommal megkérdeztem: és hogyan haladsz a publikációk előkészítésével? ... Kiderült, hogy nincs tárgyrajzolója. Javasoltam Neki a jól, precízen és gyorsan dolgozó munkatársamat, Ughy Istvánt. Innen, 1991 végétől datálható több mint egy évtizedes, eredményes kapcsolatuk.

Amikor Figler András elhunyt, rövidesen kiderült számomra, hogy szinte minden elveszett, amin dolgozott. Több alkalommal láttam szombathelyi irodájának gépén, mert megmutatta: némely feltárásának (pl. a Szabadrét domb) térinformatikai térképét. Emlékezetem alátámasztják, hogy Figler saját térinformatikai lelőhely jelenségtérképei láthatók pl. krakkói előadásuk tanulmányában (Virág – Figler 2007. Fig. 1. 2, 6, Fig. 2. 1, Fig. 6. 7). Tervezte, hogy majd idővel az egyes jelenségeknél lehívhatók lesznek az arra vonatkozó fotók, rajzok, fontosabb tárgyak minden adata. Ezek után nem meglepő, hogy ennek tárgyi emlékeit Ughy István rajzoltatni kezdte. A másik megvalósítandó álma a Gáta-Wieselburg kultúra Moson megyei temetőinek monografikus kiadása volt. Több, szalagos irományfedeles mappában voltak szobája üveges, kétajtós szekrényében sorjában e temetők (Gátától Oroszváron át Pusztasomorjáig) táblarajzai, pauszon és lefénymásolva, de digitalizálva a gépén tárolva is, sírleírásokkal. Halála után néhány héttel és még évekig érdeklődtem hajdani beosztottaitól, feletteseitől, de utódaitól is a hagyatéka felől. Tudnak-e valamit, mi hová került, hol lelhető fel? A válaszok negatívak voltak. Az asztali gépét és laptopját elvitték Budapestre, s nem tudni, hogy ott hová kerültek, ki és mit csinált azokkal. Talán halála után az Iroda papír anyagával minden publikációra szánt táblarajz-dossziéját is Budapestre szállították és ma is ott porosodnak valahol? Halálát követően, 2010. augusztus 3-tól megkezdődött nem csak a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat, de a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal „kivéreztetése”,

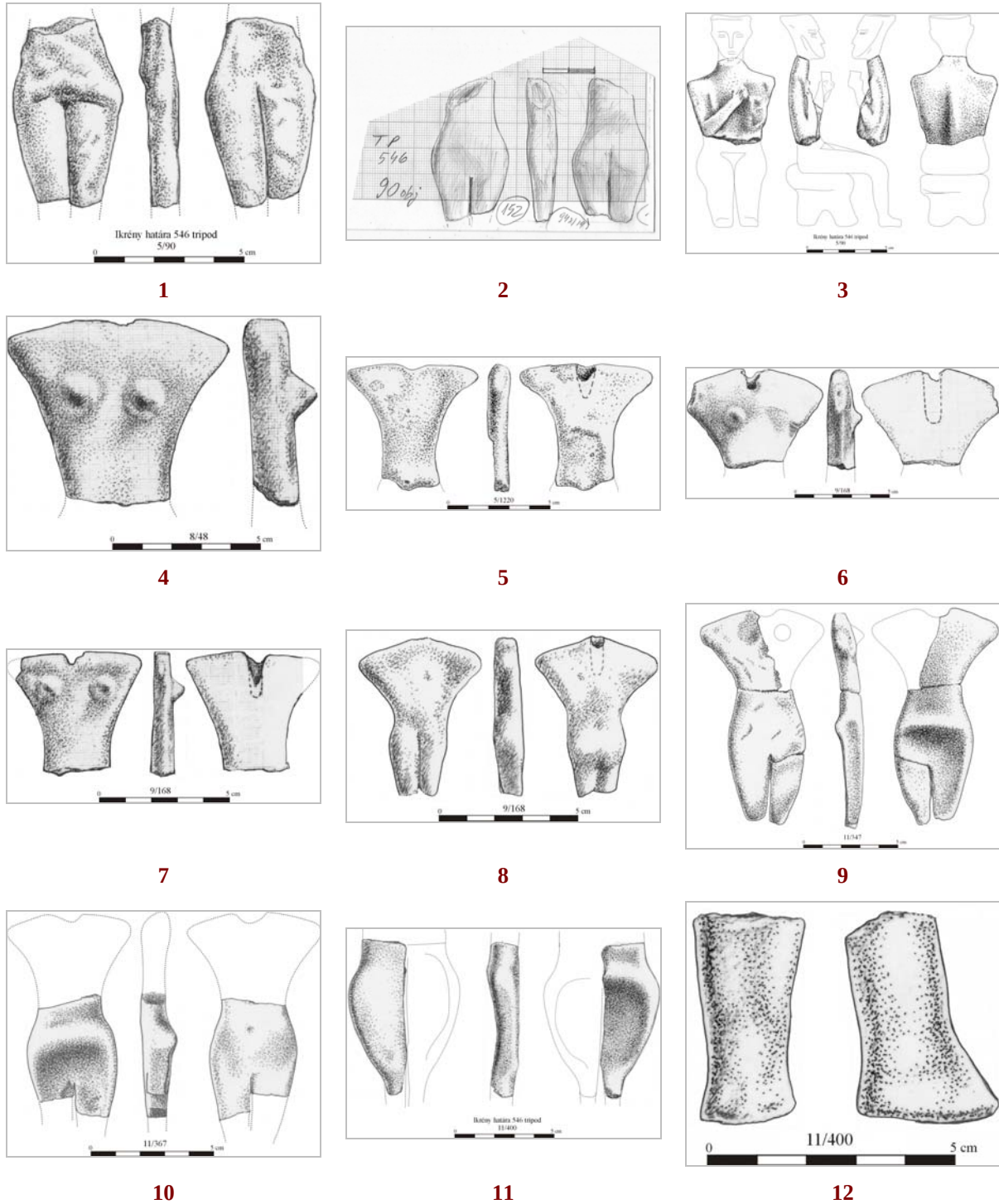
azaz lassú felszámolása. Ez lavinaszerűen tüntette el Figler András régészeti örökségét is. Nemi reménysugár, hogy tudtommal a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum, illetve a mosonmagyaróvári Hansági Múzeum őriznek Tőle ásatási dokumentációkat. Ezek listázó-feldolgozása talán még a közeli jövőben abszolválható feladat.

Évek óta tudtam, hogy Ughy Istvánnál maradtak tárgyrajzok Andrástól. E könyv készítése közben leveleztünk és felajánlotta, vigyem el azokat. 2025. november 5-én a kérését teljesítettem. Átnéztem a kb. 600–700 db tárgyrajzot. Ezek között volt milliméterpapírra készített eredeti, ceruzás, ilyenek fénymásolata, eredeti ceruzás rajz és annak pausz változata, továbbá pauszrajz fénymásolata. Többségük így vagy úgy, de azonosítható lelőhelyű. Úgy gondoltam érdemes ezekből és lehetőség szerint a publikálatlanokból egy válogatását közkinccsé tennem. Ezek után pedig a teljes töredék anyagot átadom a M1 nyomvonala megelőző feltárása anyagát őrző győri és mosonmagyaróvári múzeumnak, hogy vessék össze az adattáraikban őrzött rajzokkal, s tegyék azokat a megfelelő dokumentációk mellé.

István rajzoló stílusa jól azonosítható. Különösen számomra, hiszen annak idején naponta konzultáltunk egy-egy leletről, több ezer tárgyat rajzolt le publikációimhoz. A legtöbbet egy helyen a pápai járási topográfiai kötetet kiegészítő (Ilon 1995. I–XXII. tábla), illetve a németbányai késői halomsíros ásatásom anyagát közreadó tanulmányomhoz (Ilon 1996. I–XXVI. tábla). Mindkét idézett munkámban az edények felületének végleges kidolgozása során a megelőző milliméterpapiros ceruzarajzra helyezett pauszon fekete tussal dolgozva a rendkívül munkaigényes, aprólékos pontozott raszter-technikát alkalmazta, majd ragasztotta azokat táblákba.

Figler András 1992. október 5–10. között a zalaegerszegi nemzetközi, a bronzkor kérdéseit taglaló konferencián tartott előadást. Ebben nem csak az 1871-ben Rajka határában feltárt halomból, vagy a néhány évtizede Táp határából ismert, de a saját, 1986. évi kajárpécsi ásatásának kora bronzkori anyagából ismertetett nem kevés meghatározó tárgyat. A leletek kapcsán a Nyugat-Dunántúl korszakos kérdéseit tárgyalta. Közleménye teljes rajzanyagát Ughy István készítette, akinek szignója több egész oldalas ábra (tábla) jobb alsó sarkában olvasható. Az edények felületének kidolgozását az előbb leírt raszter-technikával készítette el (Figler 1994. Abb. 6–9).

1996. augusztus 26–28. között megtartott pápai, a nyugat-dunántúli bronzkor újdonságait bemutató, Mithay Sándor (1916–1995) emlékének ajánlott konferencián Figler András természetesen előadást tartott.

1. kép: Idolok. 1–3: 5/90. gödör, 4: 8/48. gödör, 5: 5/1220. gödör, 6–8: 9/168. gödör, 9: 11/347. gödör, 10: 11/367. gödör, 11–12: 11/400. gödör, Győr–Szabadrét domb (korábban: Ikrény határa, 546. tripod)

Figure 1: Idols. 1–3: Pit 5/90, 4: Pit 8/48, 5: Pit 5/1220, 6–8: Pit 9/168, 9: Pit 11/347, 10: Pit 11/367, 11–12: Pit 11/400, Győr–Szabadrét domb (previously called: “outskirts of Ikrény, tripod 546”)

A kötetben megjelenő, a Kisalföld teljes bronzkori időszakát átfogó tanulmányának rajzait Ughy István készítette. Ezeknél, valószínűleg a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt, több új technikát alkalmazott, amelyeket később továbbfejlesztett, néha

kombinált. Az egyik megoldás, amikor sűrű vonalakkal dolgozott a milliméterpapíron, majd a pauszon (pl. Figler 1996. I., III–IV. tábla). A másik, amikor a milliméterpapírra sűrű vonalakkal vette fel a tárgyat és ezt fénymásolta, közben kissé és direkt

beégette azt és a papír eredeti hálózataát igyekezett eltüntetni (Figler 1996. II. tábla 4–5, 7, VI–IX. tábla). Egyetlen táblán az eredeti, raszteres megoldást látjuk (Figler 1996. V. tábla).

Egy újabb, a satírozásra emlékeztető vonalas technika jelenik meg, a Bándi Gábor emlékkötetben publikált nagydémi 12. „sír” addig közöletlen tárgyainak esetében (Ilon 1999. 5. tábla 2, 5, 7, 8–10). E „sír” korábban bemutatott anyagában (Ilon 1992. 8. kép 1–2) ugyanis ezek a tárgyak nem szerepeltek, illetve újra rajzolta azokat. Tanulmányom minden más tábláján a munkaigényes raszteres technikát látjuk.

1998–2002 között Figler András, az irodai munkája mellett OTKA támogatással a győri Szabadrét dombon (ásta: 1990–1991) előkerült őskori települések feldolgozását végezte. Ebből a pályázati lehetőségből nőtt ki a részvétele egy nemzetközi vállalkozásban. Itt a domb késő rézkori Boleráz időszakából közölt válogatást. Ezek bizonyosan Ughy munkái, annak ellenére, hogy rajzait vonalasra egyszerűsítették (Craig et al. 2003. 254–255, Tab. 1, Fig. 1–2). Mással ugyanis András nem rajzoltatott. Bizonyosan erre az OTKA finanszírozással készített feldolgozásra épült a 2006. március 7–12-i krakkói konferencián M. Virág Zsuzsával prezentált előadásuk, ahol ezt Mosonszentmiklós–Pálmajor (ásta: 1993–1995) kora rézkori anyagával egészítették ki. Az edények rajzait Ughy István a satírozós-vonalas, azaz gyorsabb megoldással kivitelezte. Az edények krémszínű kitöltése nem tőle ered (Virág – Figler 2007. Fig. 4–5, 8). Kivételesen, de még előfordul a milliméterpapíros megoldás alkalmazása (Virág – Figler 2007. Fig. 8. 12). Bizonyosan gyorsan kellett pótolnia egy hiányzó tárgyrajzot.

Nem vitás, hogy mivel ismerte a tárgyak jelentőségét, rövid távú tervei között szerepelhetett a győri Szabadrét-domb idoljainak publikálása. Valószínűleg minden szobrocskát lerajzoltatott. A rajzokat Ughy István az ötvenévi régészeti bázison készítette, ahogy ezt némelyik rajzán rögzítette. A rajzai egy részét az egyik hozzám került laptopján megtaláltam (lásd pl. e kötetben Ilon In memoriam 2. kép). Itt kell kitérnem a tárgyak objektum szintű pontos lelőhelyének azonosítására. A laptopon 090-i-2 file néven szerepel egy a „Baden komplexumhoz” sorolható idoltöredék (1. kép 1.). Az Ughy Istvántól elhozott anyagban pedig azonosítottam a milliméterpapírra készített eredetit, pontos adatokkal: „Tp 546 90 obj” (1. kép 2.) Rögtön egyértelművé válik, hogy ugyanabban a jelenségben volt egy harmadik szobrocška is, hiszen 090-i-1 a file neve (1. kép 3.). Erre lejjebb visszatérek. Fontos azonban, ha megnézzük az András által készített digitális változatokat, azokon a rajz és a lépték között egy ilyen formájú számot látunk: 5/90. Ha a 90-es az objektum számát adja meg, akkor a másik szám valószínűleg a 20x20 méteres feltérési felüle-

tet jelöli. Írásom részeként még néhány további idoltöredéket mutatok be a 8., 9. és a 11. felületről (1. kép 4–12.). Az itt látható agyagszobrocskák közös jellemzője, ami megkülönbözteti ezeket a korábbi időszak idoljaitól: lapos test, a fenék nem gömbölyű, alig kiemelkedő (pl. 1. kép 9–10), frontális nézetből a csípő enyhén ívelt vonalú. A csúcsára fordított háromszög alakú felsőtest a váll felé erőteljesen kiszélesedő (pl. 1. kép 4), de nincs azon semmilyen karcolt vagy besimított dísz, így keresztzalag-motívum sem. A fej cserélhető (pl. 1. kép 5–6). Ezek a jellemzők egyértelműen a Nyugat-Balkán és a Kárpát-medence késő rézkori időszakára utalnak. A fej nélküli lapos, cserélhető fejű, mindig nőket ábrázoló típus Thesszáliában született meg (*mobile-head/Thessalian-type*), majd terjedt észak felé Makedónián és Albánián át a Kárpát-medencéig. Azon túl nem. A Szabadrét domb idoljainak párhuzamait Cernavadától (Románia) Tökölön és Balatonöszödön át Binaig (Bény, Szlovákia) idézhetem (Hansen 2007. II. Taf. 490, 491, 495. 1–10; Horváth 2013. 10. kép). A legtávolabbi feltételezett hatásként egy Párizs közeli lelőhelyről idézhető néhány darab (Hansen 2007. I. 288, Abb. 185. 1–2, Abb. 202). A fent idézett balatonöszödi két badeni példányt a II.B – III. fázisra keltezte ásatójuk (Horváth 2013. 140). Mivel azonban a Szabadrét dombon előkerültek egyike sem díszített, a díszítés pedig a klasszikus időszak jellemzője (Horváth 2013. 142), azt gondolom, hogy a balatonöszödieknél kicsit idősebbek. Talán a Boleráz hanyatló időszakában és/vagy a Badenbe történő átmenet fázisában kerülhettek földbe (Horváth 2009. 103–113, Fig. 1, 3, 5, 7; Horváth – Svingor 2015. 21, 33, Fig. 4–5).

Ugyanakkor fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy a Horváth – Svingor tanulmányban közölt ¹⁴C adatok között van egy „Győr” jelzésű sorozat (Horváth – Svingor 2015. 32, Fig. 4. 1), amelyek a 3400–3000 BC tartományba esnek. Ezek mintáit András 1990–91-ben az ásatásán gyűjtötte, hiszen a deb-2212 számút is megtaláljuk az előbb idézett munkában, amit korábban Figler és szerzőtársai (Figler et al. 1997. Tab. 2) közöltek. Vagyis a győri Szabadrét domb településének bolerázi ¹⁴C eredményei összekapcsolhatók az itt közreadott idoloikat tartalmazó 209 gödör valamelyikével (Figler et al. 1997. Tab. 1). Erre bizonyosság a 9. felület 168. számú gödrének itt látható három idolja (1. kép 6–8). A gödör betöltéséből kiemelt állatcsont kora a deb-2211 három mérése szerint: 3326–3230, 3184–3158, 3138–3036 calBC. András mintavétele tehát bizonyosan tudatos volt! Nyilván felfigyelt arra, hogy az egyik szobrocskán nincs, a másikon egy, a harmadikon két emlő látható. Vajon ezzel valóban a késő rézkori társadalomban a nő biológiai fejlődésének (serdülőkor, felnőtt nő/anya) különböző fázisaira utaltak? (Horváth 2013. 144)

Különleges darab, így önálló tanulmányt igényelne az 5/90. számú gödörből kiemelt ülő szobrocscsa töredéke. De csak néhány megjegyzést teszek. A kezek plasztikus ábrázolása nem jellemző ebben az időszakban. Ennek ellenére jobb karját keresztbe teszi a mellkasán és nincs emlője, a bal karja letörött (**1. kép 3**). Talán fiatal nő vagy férfi, esetleg nőies férfi? A kiszélesedő vállú erős felsőtest a lengyeli kultúra II. fázisára datált idolkok egy részénél már megjelenik (pl. Szombathely, Oladi plató: Ilon 2007. Kat. 78, 80), adoráló idoltöredéket ugyaninnen ismerünk (Ilon 2007. Kat. 89, 126), ahogy a mellre helyezett kezeket is (Ilon 2007. Kat. 110). ... A győri lelőhelyen András a Lengyel II. időszakot is rögzítette (Figler et al. 1997. Tab. 2), elképzelhető, hogy ez a töredék a lengyeli időszakból származik, azaz helyzete másodlagos a bolerázi gödörben.

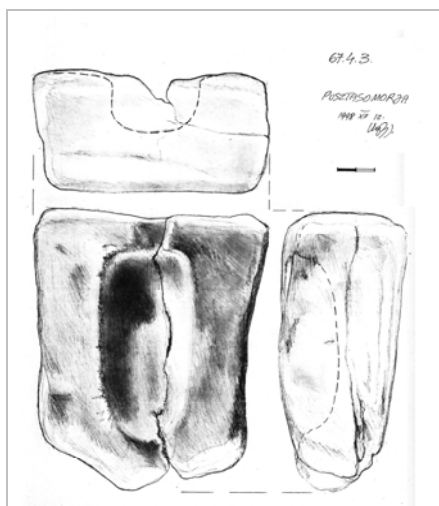
Mivel a lelőkörményeket nem ismerjük, így nem tudjuk, hogy a Figler András ásatásán megmentett idolkokat milyen alkalmakkor használták (beavatási és halotti szertartásokon, véres áldozatbemutatók során, az ősök kultuszában – Horváth 2013. 144). Természetesen ezt esetleg pontosítani, csak az idolkokat rejtő jelenségek feldolgozása után lehet. Erre azonban most már van lehetősége az érdeklődő kutatónak. Annyit azonban biztonsággal kijelenthetek: szisztematikusan darabolták (tördelték el) a szobrocskákat (Becker 2012).

Nem kérdés, hogy az OTKA támogatás lehetőségével élve Pálmajor néhány száz kora rézkori tárgyat is lerajzoltatta. Itt a legkiemelkedőbb tárgy a lengyeli kultúra kora rézkori (Epilengyel) fázisához köthető agyagszarv/kürt és annak 316. számú gödrének anyaga volt (Bánffy – Egry 2021. 6–12, 20, Fig. 6–8). Ezt azonban Ő nem közölte, de feltétlenül szándékában állt, hiszen pl. az edények és a kürt rajzait Ughy István elkészítette. Az utóbbi azonban nem került be a publikációba, holott István 2025. november 5-én is megerősítette a rajzolás megtörténtét. A fent megismert, Ughy által alkalmazott technikák a satírozás (pl. Bánffy – Egry 2021. Fig. 6. 1–2) és a milliméterpapíron történő satírozás, valamint ennek fénymásolatban történő kivitelezése (Bánffy – Egry 2021. Fig. 6. 3) azonosíthatóvá teszi a rajzolókat. Ughy István nevét azonban egyetlen kép alatt, de lábjegyzetben vagy a köszönetnyilvánításban sem találjuk meg. M. Virág Zsuzsa pedig 2007-ben miért adott volna engedélyt a rajzok közlésére, ahogy írják (Bánffy – Egry 2021. 35), amikor Figler András még élt? Ugyanakkor Vaday Andreának természetesen köszönetet mondanak a gödör rajzáért (Bánffy – Egry 2021. 28). Hiányos hivatkozással használták fel az András és a Karasz Ferenc

által készített térinformatikai összesítő és a házak helyzetét rögzítő térképet (Bánffy – Egry 2021. 35, Fig. 2–3; Virág – Figler 2007. Fig. 6. 1, 7). A cikkből az sem derül ki, hogy Figler András már nem él, ahogy az sem, hogy miként került a szerzőkhöz a gödör rajzanyaga és a lelőhely digitális térképe. Mindezeket azért teszem szóvá, mert az én igazságérzetemet ezek a hiányosságok sértik.

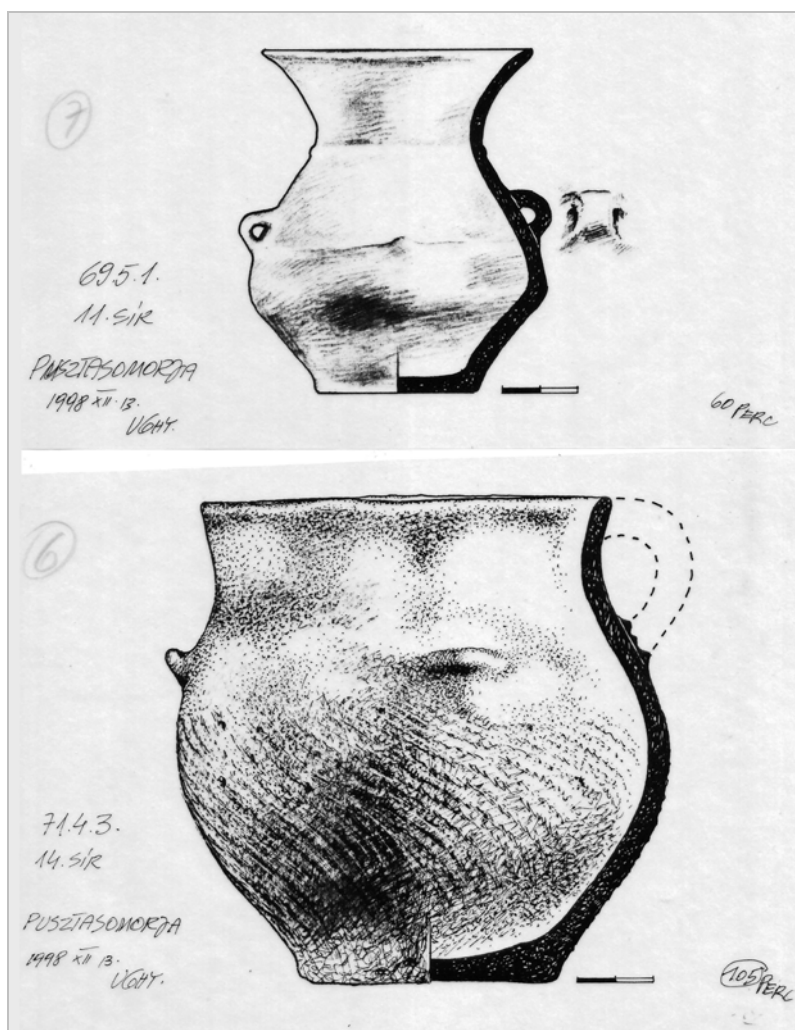
A kürt új szempontú archeozoológiai megközelítéséről lásd ugyanebben a kötetben Bartosiewicz László tanulmányát.

Az előzőknél rövidebben, csak utalok a Gátawieselburg kultúrával kapcsolatos hajdani elképzeléseire. A tervezett monográfiához 1998–1999-ben Ughy Istvánnal szisztematikusan rajzoltatott. István több alkalommal és több napot dolgozott az óvári múzeumban. A satírozós-vonalas technikával néha a raszterest is kombinálta. Figler András minden lelőhely összes fellelhető tárgyát lerajzoltatta. Mivel Bóna István könyvében csak régi anyag jelent meg rajzon és fotón (Bóna 1975. Abb. 23–26, Taf. 274–281), egyértelműen fontosnak tartotta a rajzos közlést méretadatokkal, leltári számokkal. Volt néhány Bóna által nem publikált edény is. Pusztai Rezső temetőásatásai (pl. Hegyeshalom, Pusztasomorja/ma: Jánossomorja) pedig teljesen ismeretlenek voltak a szakma előtt. Ebből a Moson megyei leletanyagból újabban Melis Eszter adta közre a pusztasomorjai temető fémműves, „B” sírját (Melis 2019). A benne talált, valószínűleg balta kétoldalas öntőformája egyik felének remek fotóját tanulmányozhatjuk (Melis 2019. 232, 3. ábra 1) ugyan, de talán nem felesleges megismernünk Ughy István keze munkáját (**2. kép**). Melis a tárgy párhuzamait kimerítően bemutatta. Figler András természetesen az egész temető kiadását célozta meg. Ezt igazolják az itt először közlésre kerülő Ughy által készített pauszrajzok. A bal felső sarkokban bekarikázott számok a tárgy helyét adták meg a majdani táblán, amit mindig egyeztetett a régésszel (**3. kép**). A képen alul, egy a kultúrában általánosan elterjedt fazéktípust látunk (Neugebauer 1994. Abb. 25. H22). Ezért csak néhány nyugat-magyarországi hasonló példányra utalok. A fazék fül nélküli, de fogóbütykös változatát Zsenye 17. (Nagy 2013. Taf. 33. 7) és Szeleste (Nagy – Figler 2009. 7. ábra 1), valamint a somorjai 14. sírhoz hasonlóan szintén letörött fülű darabot Nagycenk 56. sírjából közöltek (Gömöri et al. 2018. Fig. 11. 7). A kultúrával András utoljára a szelestei sír kapcsán foglalkozott. Ekkor adta közre Hegyeshalom 5. sírjának dentálium gyöngyeit (Nagy – Figler 2009. Fig. 1–2). Innen sejthető, hogy a monográfia tárgyrajzait fényképfelvételek tették volna teljesebbé.

2. kép: A „B” sír öntőformája, Pusztasomorja

Figure 2: The mould from grave “B”, Pusztasomorja

3. kép 1: A 11. és 2: a 14. sír edénye, Pusztasomorja

Figure 3: Two vessels from Pusztasomorja. 1: grave 11, 2: grave 14

Összefoglalás

Úgy gondolom, hogy érdemes volt Ughy István rajzaival alaposan foglalkoznom. Közben ugyanis sikerült Győr–Szabadrét domb késő rézkori (Boleráz) agyagszobrocskáit jelenség szinten azonosítani, így a jövő kutatása számára fogódzót biztosítani, ugyanakkor három eddig közöletlen idolt és már korábban publikált radiokarbon kormeghatározásukat összekapcsolni. A pusztasomorjai rajzokkal ugyan csak minimális adatokkal gyarapodhatott a Gáta-Wieselburg kultúra ismert hagyatéka, de talán hangsúlyosan hívom fel így a kutatás figyelmét Figler András hajdan félig elkészült, kéziratos monográfiájára, annak esetleges felismerésére.

Köszönetnyilvánítás

Hálás vagyok Ughy Istvánnak, hogy a Figler András számára készített, nála hagyott rajzokat és másolatokat másfél évtizeden át megőrizte és így a kötet egyik újabb tanulmányának megszületését tette lehetővé. Adományával két múzeum (Győr, Mosonmagyaróvár) Régészeti Adattárának kiegészítése történhet meg.

Irodalom

BÁNFFY, E. & EGRY, I. (2021): Feasting with music? A musical instrument and its context from the later 5th millennium BC Hungary. *Germania* **99** 1–35.

BECKER, V. (2012): Zur Zerstörung geschaffen. Figurinen der Kupferzeit Südsteuropas. In: Thomas Link, Th. Schimmelpfennig, D. (Hrsg.), *Taphonomische Forschungen (nicht nur) zum Neolithikum. Fokus Jungsteinzeit*. Berichte der AG Neolithikum 3. Kerpen-Loogh, 221–235.

BENKŐ E. & UGHY I. (1984): *Székelykeresztúri kályhacsempék*. Kriterion, Bukarest.

BÓNA, I. (1975): *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und Ihre Südöstlichen Beziehungen*. Akadémiai kiadó, Budapest.

CRAIG, O. E., CHAPMAN, J., FIGLER, A., PATAY, P., TAYLOR, G. & COLLINS, M. J. (2003): 'Milk Jugs' and other Myths of Copper Age of Central Europe. *European Journal of Archaeology* **6/3** 251–265.

FIGLER A. (1994): Die Fragen der Frühbronzezeit in Nordwest-Transdanubien. In: Die Fragen der Bronzezeit. Archäologische Konferenz des Komitates Zala und Niederösterreich III. Keszthely, 5–7. 10. 1992. *Zalai Múzeum* **5** 21–38.

FIGLER A. (1996): Adatok Győr környékének bronzkorához. – Angaben zur Bronzezeit in der Umgebung von Győr. *Pápai Múzeumi Értesítő* **6** 7–29.

FIGLER, A., BARTOSIEWICZ, L., FÜLEKY, GY. & HERTELENDI, E. (1997): Copper Age Settlement and the Danube Water System: a case study from North Western Hungary. In: CHAPMAN, J. & DOLUKHANOV, P. (eds.), *Landscapes in flux. Central and Eastern Europe in Antiquity. Colloquia Pontica* **3** Oxbow Books, Oxford, 209–230.

GÖMÖRI, J., MELIS, E. & KISS, V. (2018): A cemetery of the Gáta-Wieselburg culture at Nagycenk (Western Hungary). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* **69** 5–82.

HANSEN, S. (2007): *Bilder von Menschen der Steinzeit. Untersuchungen zur anthropomorphen Plastik der Jungsteinzeit und Kupferzeit in Südosteuropa I – II*. Verlag Philipp von Zabern, Mainz.

HORVÁTH T. (2009): The intercultural connections of the Baden "culture". In: ILON G. (szerk.), *ΜΩΜΟΣ VI. Óskoros kutatók VI. Összejövetelének konferenciakötete, Nyersanyagok és kereskedelem, Kőszeg, 2009. március 19–21*, Szombathely, 101–149.

HORVÁTH T. (2013): A Transzcendens megnyilvánulása: kultusztárgyak Balatonőszöd–Temetői dűlő Boleráz/badeni településen. *A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei* **1** 137–176.

HORVÁTH, T. & SVINGOR, É. (2015): The spatial and chronological distribution of the so-called "Baden culture. In: NOWAK, M. & ZASTAWNY, A. (eds.), *The Baden culture around the Western Carpathians*. Kraków, 19–74.

ILON G. (1992): *A nagydedi Középrépuszta évszázadai. [Centuries of Középrépuszta of Nagyded.]* Pápa, 1–52

ILON G. (1995): A Magyarország Régészeti Topográfiája 4. kötetének (hajdani pápai járás) kiegészítése (1970–1994). – Ergänzung zum 4-ten band des damaligen Papaer Kreises für archaologische Topographie Ungarns 1970–1994. *Pápai Múzeumi Értesítő* **5** 63–137.

ILON G. (1996): A késő halomsíros-kora urnamezős kultúra temetője és tell települése Németbánya határában. – Das Gräberfeld und Tell der Späthügelgräber–Frühurnenfelderkultur in der Gemarkung Németbánya. *Pápai Múzeumi Értesítő* **6** 89–208.

ILON G. (1999): A bronzkori halomsíros kultúra temetkezései Nagyded–Középrépusztán és a hegyközi edénydepot. – Die Bestattungen der bronzezeitlichen Hügelgräberkultur in Nagyded–Középrépuszta und das Gefäßdepot von Hegykő. *Savaria Pars Archaeologica* **24/3** 239–276.

ILON G. (2007): Szombathely–Oladi plató. In: ILON G. (ed.), *Százszorszépek. Emberábrázolás az*

őskori Nyugat-Magyarországon. *Die Wunder-schönen. Menschendarstellungen im urzeitlichen Westungarn*. Wonderful. Human representations in prehistoric Western Hungary. Szombathely, 150–245.

MELIS E. (2019): „Fémműves sírok” a Kárpát-medence kora és középső bronzkorában. In: VICZE M. & KOVÁCS G. (szerk.), *ΜΩΜΟΣ X. Őskoros Kutatók X. összjövetelének konferenciakötete. Őskori technikák, őskori technológiák. Százhalombatta, 2017. április 6–8. Százhalombatta*, 231–254.

NAGY, M. (2013): Der südlichste Fundort der Gáta-Wieselburg-Kultur in Zsennye–Kavicsbánya. – Schottergrube, Komitat Vas, Westungarn. *Savaria, A Vas megyei múzeumok értesítője* 36 75–173.

NAGY M. & FIGLER A. (2009): Dentáliumékszerek a Gáta-Wieselburg kultúra temetkezéseiben. In: ILON G. (szerk.), *ΜΩΜΟΣ*

VI. Őskoros kutatók VI. összjövetelének konferenciakötete. Nyersanyagok és kereskedelem. Kőszeg, 2009. március 19–21. Szombathely, 255–266.

NEUGEBAUER, J-W. (1994): *Bronzezeit in Ostösterreich*. St. Pölten.

UGHY I. (2015): *Ughy István festőművész*. In: UGHY I. (szerk.), *Kiállítási katalógus*. Pápa, 1–72.

VIRÁG, Zs. M. & FIGLER A. (2007): Data on the settlement history of the Late Lengyel period of Transdanubia on the basis of two sites from Kisalföld (Small Hungarian Plain) (A preliminary evaluation of the sites Győr–Szabadrétdomb and Mosonszentmiklós–Pálmajor). In: KOZŁOWSKI, J. K. & RACZKY, P. (eds.), In: *The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe*. Kraków, Polska Akademia Umiejetnosci – Budapest, ELTE, 345–364.